

3. Воройский Ф. С. Аналитическая обработка документов для обеспечения научных исследований и разработок / Ф. С. Воройский // Б-ки и ассоциации в меняющемся мире: материалы конф. «Крым-2005». — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.gpntb.ru — Загл. с экрана.
4. Загуменна В. В. Адвокасі бібліотек: поняття, сутність, мета, завдання / В. В. Загуменна, С. І. Барабаш // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: Зб. матеріалів VI Міжнар.наук.-практ.конф., Київ, 19-21 травня 2009 р.: тези доповіді / ДАКККіМ. — К., 2009. — С.77–80.
5. Коул С. Измерение когнитивного состояния научных дисциплин / С. Коул, Дж. Р. Коул, Л. Дитрих // Научная информация и система научных коммуникаций: реферативный сб. — М., 1981. — С. 166–177.
6. Онопрієнко В. І. Інформаційна аналітика в наукознавстві / В. І. Онопрієнко // Наука та наукознавство. — 2006. — № 4. — С. 40–50.
7. Фоллмер Г. Эволюционная теория познания / Г. Фоллмер. — М. : Наука, 1998. — 298 с.
8. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : моногр. / Г. В. Шемаєва; Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2008. — 289 с.

Надійшла до редакції 18.01.2012 р.

УДК 316.77:02

О. М. КОБЕЛЄВ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглядаються засади інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у системі соціального управління. Визначаються її проблеми, місце і перспективи.

Ключові слова: *соціальне управління, соціальна інформація, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек.*

Рассматриваются основы информационно-аналитической деятельности библиотек в системе социального управления. Определяются ее проблемы, место и перспективы.

Ключевые слова: *социальное управление, социальная информация, информационно-аналитическая деятельность библиотек.*

In article are considered bases of an information work-analytical of libraries in system of social management. Its problems, a place and prospects are defined.

Key words: *social management, the social information, an information work-analytical of libraries.*

Формування сучасного суспільства знань характеризується виникненням специфічних середовищ, пов'язаних із використанням

комп'ютерної техніки, телекомунікаційних мереж, електронно-цифрових засобів зв'язку й умов їх використання в соціумі. При цьому традиційні структури забезпечення соціальної взаємодії стають учасниками соціально-комунікаційних процесів і утворення єдиного інформаційно-комунікаційного простору сучасності. Останній охоплює кілька середовищ, що утворюють нові умови суспільного життя: техносферу, яка побудована на інформаційно-комунікаційних технологіях; інфосферу, що базується на інформаційно-мережевих магістралях; соціоінфосферу, яка обіймає будь-які потоки інформації; структури, що їх організують і управляють, створюють їх споживання та впливають на стан соціального інтелекту.

Властивості інформаційно-комунікаційного простору зумовлюють завдання соціуму, яке полягає в підтримці й аналізі його відповідності потребам суспільства, результатом чого є виникнення органів соціально-комунікаційного управління, формування інформаційно-комунікаційного менеджменту, професіоналізація кадрів, концептуалізація та інституціоналізація соціально-комунікаційної сфери (СКС) [1–3]. Остання визначається [2] як процес формування різних типів соціальної практики інститутів, ключовими передумовами чого є: по-перше, виникнення певних суспільних потреб у нових типах суспільної практики й відповідних їм соціально-економічних і політичних умов; по-друге, розвиток необхідних організаційних структур і пов'язаних з ними соціальних норм та регулятивів поведінки; по-третє, інтерналізація індивідами нових соціальних норм і цінностей, формування на їхній основі системи потреб особистості, ціннісних орієнтацій та очікувань. Завершується інституціоналізація інтеграцією нового виду суспільної практики в існуючу структуру виробничо-економічних відносин. У цьому контексті, як зазначає В. Ільганаєва [3], утвердження нового наукового напрямку в підготовці наукових кадрів України — соціальних комунікацій — знаменує собою один із головних і завершальних етапів еволюційного розвитку певної суспільної підсистеми, яка набула найвищого системного рівня в сучасному суспільстві. Успішність здійснення зазначених процесів значною мірою зумовлюється ефективністю управління СКС та станом її науково-методологічної розробленості [4]. Відомо, що основні функції кожної наукової дисципліни — опис, пояснення і прогнозування, невід'ємною складовою яких є інформаційно-аналітична діяльність [5]. Остання, як зазначають фахівці [6–9], — специфічна галузь діяльності, спрямована на забезпечення інформаційних потреб суспільства за допомогою аналітичних технологій, переробки вихідної інформації й здобуття

якісно нового знання, що нині набуло значних масштабів, стало відігравати важливу роль у процесах управління. У свою чергу, необхідність здійснення цілеспрямованої політики, ефективної діяльності за умов нового інформаційного режиму забезпечила перехід на якісно інший рівень і самої інформаційної аналітики.

Серед праць, присвячених соціально-комунікаційним проблемам соціального управління, насамперед, слід відзначити публікації В. Бебика, В. Ільганаєвої, М. Слободяника, А. Соколова. Інформаційно-аналітична діяльність, зокрема й як елемент управлінських рішень, розглядалася в дослідженнях Г. Артамонова, Г. Гордукалової, П. Конотопова, І. Кузнецова, Ю. Курносова, І. Левкіна, О. Матвієнко, І. Мелюхіна, В. Пархоменка, О. Пархоменка, В. Онопрієнка, Е. Семенюка, Г. Сілкової, Н. Слядневої, М. Сороки, С. Терещенка, М. Тихомирова, В. Чистякова. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек висвітлена в працях В. Бондаренко, А. Вітушко, Н. Вітушко, О. Ворошилова, В. Горового, Т. Гранчак, В. Ільганаєвої, С. Кулицького, О. Матвієнко, А. Павленко, В. Пальчук. Але методологічні проблеми визначення ролі інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у системі соціального управління у вітчизняних дослідженнях окремо не розглядалися.

Метою статті є визначення місця інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у системі соціального управління.

Відомо, що вищий вид людської практики — соціальне управління (суспільством, його сферами, людиною, людини собою і т.д.) [10]. А воно (управління) без соціальної інформації немислиме. При цьому державне управління є різновидом соціального управління, де суб'єктом управління постає держава, представлена спеціальними адміністративно-політичними інститутами. Раціоналістичний ідеал системи державного управління припускає, що, одержуючи на своїх «входах» соціальну інформацію про зміни в суспільстві, органи управління, використовуючи інструменти держави, подають на «виході» управлінські рішення, які адаптують соціальні відносини до змін.

Сучасна цивілізація, пройшовши певний шлях у своєму історичному розвитку, являє собою складну систему людських співтовариств, які в процесі еволюції дедалі більше набувають характерних ознак цілісного соціального організму. Внутрішня єдність цього організму забезпечується розвитком системи відповідних соціальних комунікацій, що постійно вдосконалюються відповідно до зростаючих соціальних потреб на базі розвитку науково-технічного процесу, стимульованого, у свою чергу, суспільно корисною працею. Нині цей процес інтенсивного вдосконалення системи розвивається насамперед у двох основних напрямках:

підвищення якості й інтенсивності циркуляції інформації в уже діючих каналах, а також у зв'язку з постійним ускладненням структури суспільства, збільшенням, удосконаленням наявних каналів у процесі організації доступу до інформації користувачів, для обслуговування нових соціальних структур, що створюються в процесі суспільної еволюції [11]. Остання нині визначається розвитком наукоємних, інформаційно-телекомунікаційних систем і особливою роллю інтелектуальних технологій використання знань у розвитку держав, що в науковому сенсі виявилось як у введенні до наукового обігу термінів «постіндустріальне суспільство», «інформаційне суспільство», «суспільство знань», які визначають тип економіки, де знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом розвитку. Особливість нового типу суспільства, що стимулює чи обмежує його розвиток, базується на використанні знань та інновацій як чинників зростання економічного та соціального добробуту. При цьому головною цінністю є інвестиції в нематеріальний, людський і соціальний капітал, а основною рушійною силою — знання і творчість.

Таким чином, сучасні розвинуті країни власне майбутнє пов'язують саме з ефективністю використання знань (інноваційної) складової всіх світових інформаційних запасів, створенням нової інтелектуальної технології їх застосування в практиці, збільшенням носіїв знань — професіоналів, здатних ці знання генерувати й упроваджувати в інтересах суспільного прогресу.

Міжнародні дослідження щодо програмних засад побудови суспільства знань і економіки, що базуються на знаннях, дозволяють узагальнити три основні напрями суспільно-економічного реформування країн [12]:

- 1) створення мережевого суспільства (інформаційне суспільство) на базі інформаційно-комунікаційних технологій;
- 2) стимулювання національної інноваційної системи щодо використання результатів національних досліджень і розробок;
- 3) інвестування в розвиток інтелектуальних людських ресурсів (національна система освіти і науки, реалізація концепції професійної освіти «протягом життя», розвиток національного культурного різноманіття).

Тісно пов'язана з цими питаннями проблема ефективного використання здобутих у процесі історичного розвитку людства знань, інформаційних ресурсів, що зберігаються на різних, зокрема складних для використання в системі сучасних комунікацій, носіях. Водночас уведення до суспільного обігу цієї інформації в обсягах, співзмірних з обсягами виробництва нової інформації, є принципово важливим для суспільства, оскільки має забезпечувати відповідний

орієнтир, спадкоємність наукових, моральних, у широкому значенні культурних традицій розвитку суспільства. Вирішення цієї проблеми неможливе без переосмислення ролі системи бібліотечних установ у сучасних умовах, уведення як важливих складових цих установ до системи сучасних інформаційних комунікацій [13].

Під впливом цих процесів своєрідним каталізатором прогресу сучасного українського суспільства, усіх його підсистем стають активізація впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій і зростання значення інтелектуальної (знанневої) складової в структурі різних сфер діяльності, зокрема державного управління. Постановка такого завдання пов'язана із впливом на розвиток України світових процесів глобалізації, становлення суспільства знань, необхідністю формування сучасного інтелектуального потенціалу нації як основи конкурентоспроможності економіки країни, ефективністю функціонування всіх сфер громадської діяльності, зокрема й державного управління [14].

Управління здійснюється, як відомо, за допомогою системи дій циклічного типу. Збір і обробка інформації — етап, що починає фазу циклу, будучи одночасно завершальним етапом попередньої фази циклу. На початковому етапі акцент робиться на інформацію про стан проблемної ситуації, на заключному етапі — на інформацію про результати реалізації управлінського рішення.

Іншими словами, щоб керувати, необхідно знати, а для того, щоб знати, необхідно мати визначену, повну й об'єктивну соціальну інформацію, щоразу це виявляється надто складним завданням. Не випадково проблема інформації стала нагальною в усій системі соціального управління [15]. Нині в системі управління склалася така ситуація, коли старі випробувані методи і форми одержання інформації не задовольняють потреби суспільства. Все це зумовлює актуалізацію використання засобів інформаційної аналітики, що супроводжують процес управління та, відповідно, посилення уваги дослідників до них.

Передусім слід відзначити відомі [6; 7; 9] особливості становлення інформаційної аналітики в Україні, як і в інших пострадянських країнах. По-перше, це панування адміністративно-командної системи в соціально-економічній та політичній сферах, утім саме ринкові умови, розвиток інтелектуальної економіки, різноманітність інформаційних процесів потребують застосування спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційно-аналітичною діяльністю.

По-друге, здобуття Україною незалежності зумовило необхідність не лише створювати інформаційно-аналітичні структури, які відповідали б новим умовам ринкової економіки, що

швидко глобалізується, але й існуючі з радянських часів системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, які були ланкою єдиної союзної системи, керованої з Москви, адаптувати до нових реалій [6–8; 16–19].

По-третє, нині має місце зміна поняття процесу прийняття управлінських рішень, що ґрунтується на чіткішому визначенні місця таких рішень в управлінській діяльності [16]. Так, за класичним уявленням, що склалося в науці управління, прийняття рішень ототожнювалося з вибором альтернативи. Відповідно — прийняття управлінських рішень розглядалося як вибір альтернативи під час здійснення управлінської діяльності. Нині ж прийняття управлінських рішень розглядається як суттєва частина управлінського процесу з послідовними етапами виявлення та діагностування проблемних ситуацій, розробкою альтернатив та вибором однієї з них, що найбільше відповідає виходу з ситуації, що склалася. При цьому, як зазначає [5], необхідно відрізнити прогнозування від передбачення та планування. Передбачення є також різновидом аналітичної діяльності, але має ширше значення, включаючи пізнання будь-якої невідомої ситуації в майбутньому, минулому або теперішньому. Прогнозування відрізняється від передбачення вужчою спрямованістю на події майбутнього. Також потрібно розрізнити поняття прогнозування й планування. Прогнозування стосується радше того, яким може бути майбутнє, тоді як планування передбачає формулювання того, яким має бути майбутнє. У цьому сенсі прогноз є елементом уведення до процесу планування.

Також для управлінських процесів формування системи соціального управління є основні типи невизначеностей [21]:

- постановки управлінських завдань;
- чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування;
- структури;
- управлінських рішень унаслідок недостатньої повноти та низької вірогідності знань про кінцеві мету й умови функціонування суб'єкта соціального управління, а також суб'єктивізм осіб, які приймають рішення.

Названі перші три типи невизначеності не дозволяють здійснити адекватного опису структури і розвитку вітчизняної системи соціального управління, що трансформується, на основі застосування традиційного управлінського логіко-теоретичного підходу та відповідних класичних теорій і моделей [16; 18]. Ця обставина посилює невизначеність четвертого типу, впливаючи, таким чином, на можливість прийняття об'єктивних і науково обґрунтованих управлінських рішень.

Для зменшення ступеня невизначеності під час ухвалення рішень у системі соціального управління необхідно забезпечити найсприятливіші умови для осіб та органів управління, які приймають рішення, через автоматизацію найтрудомісткішого процесу зменшення перших трьох типів невизначеностей, також пов'язаного, у свою чергу, з вибором та оцінкою відповідних альтернатив. Це завдання можна успішно реалізувати тільки на основі створення ефективної системи інформаційно-аналітичного супроводження процесу прийняття управлінських рішень. Забезпечення такої інформаційно-аналітичної підтримки передбачає надання особам та органам управління, що приймають рішення, якнайповнішої, вчасної і достовірної інформації про стан і загальні тенденції розвитку суб'єкта управління.

Сучасний світовий рівень інформаційних технологій створює потенційні можливості для відстежування й оцінювання стану розвитку соціального управління на основі оцінювання відповідних управлінських рішень через впровадження моніторингових, накопичення та обробку інформації в базах даних і знань, застосування різноманітних інформаційно-пошукових систем з використанням розподілених мереж, сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій.

Відомо, що в практиці соціального управління різних країн уже широко використовуються програмні комплекси та комп'ютерні системи, які накопичують і надають управлінням оперативну інформацію про законодавчі й інші нормативно-правові акти, дозволяють отримувати прогностичні модельні оцінки з макроекономічних питань і спростити проектування. За умов достатньої інформації та відповідної її організації можливе впровадження систем аналізу й оцінювання процесів державного управління як з окремих напрямів, так і в цілому.

Іншими словами, аналітичні служби створюються з метою прийняття соціально значимих управлінських рішень у всіх вузлах інформаційної інфраструктури, де концентруються, переробляються потужні інформаційні потоки. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості, надані цими службами, активно оперуючи їх інформаційними продуктами й послугами, виконує, насамперед, завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. При цьому найважливішою функцією інформаційної аналітики є виробництво нового знання на основі переробки наявної інформації з метою оптимізації процесу прийняття управлінських рішень.

Специфіка аналітичної діяльності в управлінських структурах полягає в тому, що вона «вбудована» в процес управління, до неї висуваються особливі вимоги щодо оперативності підготовки матеріалів, їхньої вірогідності й обґрунтованості. Порівняно з академічними науковими дослідженнями, вона є прикладною, ґрунтується не стільки на глибокій самостійній розробці проблем, скільки на залученні фахівців, експертів, узагальненні вже готового матеріалу [9]. Все це, звісно, створює певні труднощі в залученні інформаційно-аналітичного потенціалу бібліотек до системи соціального управління, але вони не є фатальними.

З урахуванням вищевикладеного можна дійти висновку, що сучасному суспільству необхідні сучасні технології управління й організації, які дозволяють раціоналізувати спільні зусилля кожного соціального інституту, створити ефективні ділові зв'язки між різними активними соціальними одиницями. Під впливом цих процесів своєрідним каталізатором прогресу сучасного українського суспільства, всіх його підсистем стають активізація впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій і зростання значення інтелектуальної (знанневої) складової в структурі всіх сфер діяльності, зокрема державного управління. Тому нині як ніколи форсовано розробляються інформаційно-аналітичні технології, що забезпечують реалізацію соціальних програм та оптимізацію соціальних процесів. Це зумовлено, наприклад, тим, що необхідною передумовою складання планів є збір первинної інформації про соціальну одиницю, виявлення тенденцій її розвитку, урахування перспектив соціально-економічного розвитку. Принцип конкретності зобов'язує зважати на специфіку дії активних законів у конкретній обстановці, реальні можливості й матеріальні і, що особливо важливо, соціальні ресурси тощо. Іншими словами, ступінь розвитку суспільства визначається співвідношенням обсягів генерованого знання до рівня ефективності його використання в усіх сферах ділової активності, зокрема й державного управління. У свою чергу, це зумовлює активізацію розробок методик управління не стільки інформаційними потоками, скільки їх знанневою складовою. Особливу роль при цьому відіграє бібліотека як одна із найдавніших і найрозвинутіших складових системи соціальних комунікацій. Ідеться, зокрема, про те, що розвиток бібліотечного інформаційно-аналітичного супроводу органів соціального управління слід зорієнтувати на потреби знанневої цивілізації і випереджаючими темпами високоефективно використовувати інформацію та її високоорганізовану форму — науково-інтелектуальне знання.

Список літератури

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: Психологія, технології, техніка публік рилейшнз : моногр. / В. М. Бебик. — К. : МАУП, 2005. — 440 с.
2. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х. : ХДАК, 2007. — Вип. 23. — С. 109–117.
3. Ільганаєва В. О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В. О. Ільганаєва // Освіта регіону. — 2008. — № 1–2. — С. 148–153.
4. Социальные коммуникации: теория, методология, деятельность : словарь-справочник / авт.-сост. В. А. Ильганаева. — Х. : КП «Город. Типография, 2009. — 392 с.
5. Ващенко К. Роль політичного прогнозування у формуванні стратегічних засад суспільного розвитку / К. Ващенко // Освіта регіону. — 2008. — № 1–2. — С. 33–37
6. Курносов Ю. В. Аналітика, методология, технология и организация информационной аналитической работы / Ю. В. Курносов, П. Ю. Кнотопов. — М. : РУСАКИ, 2004. — 512 с.
7. Мелюхин И. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. — 1999. — №1. — С. 11–14.
8. Пархоменко В. Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності : моногр. / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. — К. : УкрІНТЕІ, 2006. — 224 с.
9. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14–21.
10. Афанасьев В. Г. Социальная информация. / В. Г. Афанасьев. — М. : Наука, 1994. — 200 с.
11. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. М. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 23 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. Б-к України. — К., — 2009. — С. 7–25.
12. Програмні засади розбудови суспільства знань: світовий досвід для України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/may/9.htm>.
13. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. — К. : НБУВ, 2005. — 300 с.
14. Пальчук В. Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій / В. Пальчук // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — К., — 2010. — С. 254–268.
15. Кобелев О. М. Соціальна інформатика : конспект лекцій / О. М. Кобелев. — Х. : ХДАК, 2007. — 79 с.

16. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики : моногр. / В. Д. Бакуменко. — К. : Вид-во УАДУ, 2000. — 328 с.
17. Амосов О. Організаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень стосовно державного регулювання сучасної української економіки / Олег Амосов, Андрій Дегтяр // Вісн. НАДУ. — 2003. — №3. — С. 24–30.
18. Ковальчук К. Ф. Интеллектуальная поддержка принятия экономических решений / К. Ф. Ковальчук ; отв. ред. О. П. Суслев. — Донецк : НЭП НАН Украины, 1996. — 224 с.
19. Семенюк Е. П. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі та механізмах соціальної практики / Е. П. Семенюк // Науково-технічна інформація. — 2003. — № 2. — С. 42–44.
20. Сорока М. Б. Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К. : НБУВ, 2002. — 209 с.
21. Афонцев С. Неопределенность и проблемы экономической трансформации / С. Афонцев // Мировая экономика и междунар. эконом. отношения. — 1996. — № 10. — С. 20–23.

Надійшла до редакції 16.01.2012 р.

УДК 01(073)

Є. М. ТОДОРОВА, О. М. ШАПАР

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСЛУГ У БІБЛІОТЕКАХ М. ХАРКІВ

Розглядаються можливості та якість віртуальних послуг, які надаються користувачам за допомогою веб-сайтів бібліотек Харківка.

Ключові слова: *віртуальні бібліографічні послуги, електронні підручники, електронні бібліотеки, мультимедійні ресурси, віртуальне інформування, аналітичний огляд.*

Рассматриваются возможности и качество виртуальных услуг, которые предоставляются пользователям веб-сайтов библиотек Харькова.

Ключевые слова: *виртуальные библиографические услуги, электронные учебники, электронные библиотеки, мультимедийные ресурсы, виртуальное информирование, аналитический обзор.*

Possibilities and quality of virtual services which are given to users of web-sites of libraries of Kharkov are considered.

Key words: *virtual bibliographic services, electronic books, digital libraries, multimedia resources, virtual information, analytical review.*